

رهنگه دانا گرنگترین بابه تین هه بوونگه ری د رۆمانا (مرن د زهنگا 12ئى دا) یا ئقیسه ر (کهوسه ر شهوکه ت)

نهایه محمهد ساح عزمدين

پشکا کوردی، کولێژا پهروه ردا بنیات دهۆک، زانکۆیا دهۆک، هه رئا کوردستان، عیراق

پوخته

ئهف فهكۆلینه براهه كه بۆ خواندن و شرۆفه كرنا بابه تین فهلسه فا هه بوونگه ری د رۆمانا (مرن د زهنگا 12ئى دا). ژبه ركو ئقیسه را گهنج (کهوسه ر شهوکه ت) - شیسه را رۆمانی - تا راده یه کی باش شیا به ئه وان بابه تین گرنگ مینا (نازادی، مرۆف و مرۆفایه تی، گه شیبینی، ره شیبینی)، ئه وین دینه چرخالا سه لماندا چه وانیا هه بوونا راسته قینه یا تاکن د جفاک و ژیا ئیدا بناز رینیت. ئهف فهكۆلینه ل دۆیف میتۆدا وسفی - شرۆفه کارى هاتیه ئه نجامدان و هه ولا به رسقدا نا ئه فان پرسیاران ددهت، ئه رى گه شیبینی تا چ راده د رۆمانا (مرن د زهنگا 12ئى دا). دهیتته دیتن، ههروه سا ئایا بابه تین هه بوونگه ری د ناف رۆمانیدا ژلا ئی رۆمانقیسه ب شیبوه یه کن هه قسه نگ هاتینه باسکرن؟. ههروه سا رۆمانقیسه نافبری بزاف کرپه راما نا (هه بوون ئى)، ل دویف تیگه هنی هه بوونگه ریا نۆی. د ماوی بزاف و هه لو یستین که سایه تین به ره هه مئى خو ئی رۆمانکیدا ئه فنی چهندى وینه و بئشکینشی وه رگری بکه ت. هه ژى گوتنیه نافبری دبیافی که سایه تین به ره هه مئى خودا پتر سه نگا خو یا ئیخستیه ل سه ر که سایه تیا ئی بۆ چه وانیا وینه کرنا بابه تین هه بوونگه ری، ژبه ر هندى ژى دشپین ئه فنی رۆمانی ب تیگه کى فهلسه فیه گرنگ ل دور هه بوونگه ری و بابه تین وئ ل ده قه را به هدیناندا بداین. دیسان ئهف فهكۆلینه ژ دوو پشکین سه ره کی پینکه هیت ئه وژى پشکه کا تیوریه . دهر باره ی پشکا تیوری به حس ل سه ر زاراف و تیگه و پیناسه پین هه بوونگه ری و چه وانیا رهنگه دانا وئ د ئه ده ئی جیهانی و ئی کوردی و جورین هه بوونگه ری هاتیه کرنا، ههروه سا د پشکا پراکتیکیدا مه پتر سه نگا خو یا ئیخستیه ل سه ر رهنگه دان و به رجه سه تکرنا گرنگترین بابه تین هه بوونگه ری د تیگه ستنی ئه فنی فهكۆلینیدا

په یقین سه ره کی: هه بوونگه ری، رۆمان، هه بوون، مرن د زهنگا 12ئى دا، کهوسه ر شهوکه ت.

پیشه کی

خو یا کرنا، ژبه ركو جو ره رهنه گرتنه کا توند ب ریکا ئه فنی بابه تی ل جفاکی کوردی کرپه. ئهف چهنده بۆ ئه وئ چهندى دزفریت کو پشتی سه ره لادانی ل ده قه را به هدینان پینکه هنی تاکی کورد گه له ک ئی به یز بووی و ژ ئه نجامی ئه فنی چهندى توشی گو هۆرینین مه زن د بیافی (مرۆفایه تی، جفاکی، پهروه رده یی، سیاسى، ئابوری ...، هتد) بوو، له ورا رۆمانقیسه ل هنده ک هه مئى ئه فنی رۆمانیدا، ئاماژه ب پینکه هنی (نیر و مئى) وه کو تاکی کورد ب شیبوه یه کن ئه رینى و نه ریتی کرپه، دیسان سه نگا خو ئیخستیه ل سه ر خاله کا گرنگ د بیافی هه بوونگه ری دا ئه وژى، سه لماندا هه بوونا تاکی د جفاکی کوردیدا ئه وژى باهرا پتر ب ریکا هیز و ده سه ته لاتا توندوتیژی دا. ژبه ر هندى رۆمانقیسه ئهف بابه ته ب ریره وه کنی رپالیزما رهنه یی دا به رجه سه تکرپه.

رۆمان وه کو ژانه کئى ئه ده ئی ئی به رفه هه، شیا نا فه هه واندن و ئازراندا بابه تین هه سته یار هه یه، وه کو هه بوونگه ری کو ئیکه ژ ئه وان بابه تین د سه رده مئى نوکه ئی هه فه چه رخ دا جه ئی گرنکینیدا نا شیسه ران ب گشتی و رۆمانقیسه ب تابه تی. د ئه فنی فهكۆلینی دا یا ل ژیر نافونیشانی (رهنگه دانا بابه تین هه بوونگه ری د رۆمانا (مرن د زهنگا 12ئى دا) یا شیسه ر (کهوسه ر شهوکه ت))، بزاف هاتیه کرنا، چه وانیا هزر کرنا رۆمانقیسه و دیتنا وئ ل دور بابه تی هه بوونگه ری د جفاکی کوردیدا بهیتته

1. نافونیشانی فهكۆلینی

ئهف فهكۆلینه ب نافونیشانی (رهنگه دانا بابه تین هه بوونگه ری د رۆمانا (مرن د زهنگا 12ئى دا) یا شیسه ر (کهوسه ر شهوکه ت)).

گۆفاری زانکۆی کۆیه بۆ زانسته مرۆفایه تی و کۆمهلایه تییه کان، به رکی ٧، ژماره ٢ (٢٠٢٤)

رینکه مۆقی: وه رگرتن ١٠ شوبات ٢٠٢٤؛ په سه ندرکن: ١٨ ئادار ٢٠٢٤

تویزینه وه ی رینکه راو: له ٢٧ تشرینی به کم ٢٠٢٤ بلاقرا وه ته وه

ئیمیل تویزه ر: nihaya.ezulddin@uod.ac

ماقی چاپ و بلاکردنه وه © ٢٠٢٤ نهایه محمهد ساح عزمدين، گه شیتن به م تویزینه وه یه کراوه یه له ژیر

مرزاهه مندئى - CC BY-NC-ND 4.0

2 - رینازا فه کۆلینی

ل دویف نافونیشان و سروشتی فه کۆلینی ئەوا کول گهل ئەفی باهتی ژبو شرۆفه کره و سەلماندنا وئ یا گونجایی بیت، میتۆدا وەسفی - شرۆفه کاری، لەورا مه مغاژ ئەفی رینازا فه کۆلینی وەرگرتیبه.

3 - سنوری فه کۆلینی

باهتین هه بوونگه ری و چهوانیا رهنگه دانا ئەوانایه د رۆمانیدا، ب تایهت د رۆمانا (مرن د زنگا 12ئ دا).

4 - گرنگیا فه کۆلینی

گرنگیا ئەفی فه کۆلینی د ئەوی چەندیدایه، کۆ رۆمانا (مرن د زنگا 12ئ دا)، وهکو رۆمانهکا دۆرهیلی، خودان چەندین کەسایهتی و رویدانین جۆراوجۆره، ههروهسان فیسهرا وئ فیسایه بریکا تهکنیکین جیواوز، گوشه نیرینا خۆ ل دور مزارو پرسین هه بوونگه ری دەرپریت و گهنگه شه بکته.

5 - گرمانه و پرسیارا فه کۆلینی

رۆمانفیسار رۆمانا (مرن د زنگا 12ئ دا) ب ریکا فه گیزانا چیرۆکین جۆراوجۆرین کەسایهتین ئەفی تیکستی فه گیزانکی چەند شیا به رۆله کئی ئەری د گۆهرپنا نیرین و دیتنن جشکی بۆ پرسا هه بوون و هه بوونا تاکه کەسی بگیزیت؟ دیسان چەند شیا به ئەوان کەلتور و هزران لابهت پین کۆ بوینه سەده ما سانسۆرکرا نازادیا تاکه کەسی کورد ب ههردوو توخیمن وائشه (نیر و مئ)؟ ئەف پرسیاره هه می د ماوی شرۆفه کرنا ئەفی فه کۆلینیدا دی ههتته بهرسفدان.

6 - پهیکه ری فه کۆلینی:

فه کۆلین دابهشی دوو پشکین سەرکی دیت، کۆ پشکا ئیککی: پینکدهت ژ سئ تهوهران: تهوهرئ ئیککی زاراف و تیکه ه و پیناسن هه بوونگه ری نه، تهوهرئ دوی ئەف باهته بخۆفه گرتیبه: چهوانیا رهنگه دانا هه بوونگه ری د ئەده بیاتی جیانی و کوردیدا، تهوهرئ سئ زئ بریتییه ژ: جۆرین فهلسه فا هه بوونگه ری، پشکا دوی زئ بریتییه ژ لایهتی پراکتیکین ئەفی فه کۆلینی.

پشکا ئیککی

تهوهرئ ئیککی

زاراف و تیکه ه و پیناسن هه بوونگه ری

زارافن هه بوونگه ری ژ بیزهیا لاتینی ((Existential)) هاتیه واتایا هه بیی دسیته)). (عبدالرحیم، محمد لطیف: 2010: 182). د زمانی ئینگلیزیدا بهرامبه ره پشکا هه بوونگه ری په یفا ((Existentialism)) دهینه بکارهینان، (لیژنه ی ئەدهب: 2006: 73). د زمانی عه ره بیذازی ((المدرسه الوجودیه)) و ((الوجودیه)) دهینه بکارهینان. (هـ. ژ: 188) ئەف زاراف ب راما نا هه بوونا تایهتی، یانزی دشتین بژین ب راما نا هه بوونا تاکي دهیت، کۆ ئەفه دیتته باهتی سەرکئی فهلسه فا هه بوونگه ری، لەورا گهلهک جارن دیتن هه بوونگه ری فهلسه فا مرۆفایه تییه.

د زمانی کوردی ژیدا بریکا وەرگیزانی، ئەف زارافه مینا ((قوتابخانا نوخواری)) (هـ. ژ: 73)، هاتیه بکارهینان و زارافین ((هيومانیزما هه بوونگه ری)). (یوسف، ریزان ششان: 2012: 105). ههروهسا زارافین ((بوونگه رای... نوخواری یان هه بوونا یهتی یان بونا یهتیش به کار بهیتریت)). (سارتهر، جان پۆل: 2004: 3).

دشتین بژین کۆ ههتا نۆکه شیسهر و فه کۆله ر ل سهر بکارهینانا زارافه کئی تیکگرتی بهرامبه ره ئەفان زارافان ریک نه کەفتینه. سه بارهت تیکه ه و پیناسا هه بوونگه ری بویه ئەگه ری جوداهیا فه یله سوفا ن و د ئیک پیناسه دا زئ ناهیتته به سکرن، لەورا د ئەفی فه کۆلینیدا دی هه ولدهین چەند پیناسه کان به سکرین، ژ ئەوان پیناسا (سورین کیکارد) کۆ باین هه بوونگه ری دهیتته نیاسین و دیتیت: ((بنه مای سهره کئی فهلسه فی بوونگه رای بریتییه له مرۆف خۆی، هه موو بوونگه راکان سهره رای جیوازی و ناکۆکیان له باره ی زۆر پرسی تایهت، به لام فهلسه فه کەمی خۆیان له مرۆفه وه دهست پینده کەن و مرۆف له لای ئەوان بنه مای سهره کئی بونه و ناکریت فرامۆشیکریت، مرۆف وهکو بوونیک، نه وهکو خۆدیک بیکه ره وه. جهختکردنوه له سهر گرنکی و باهخی بون و مانای وایه که مرۆف ناتوانیت سروشت و چینهتی بۆ مرۆف دهشتنیشان بکات و پیت ئەنجای ئەو سروشت و چیه تییه هه لپه نچینه تی و شیکاته وه)). (ئیساعیل، ریبین رهسول: 2012: 6). هه بوونگه ری وهکو فهلسه فه یه کا مرۆفایه تی گرنکیه کا مه زن دده ته مرۆفی و بزاف هاتیه کەن مرۆف بیته باهتی سهره کئی د ئەفی فهلسه فیدا و بزافا فه کۆلینی ل هه بوونا مرۆفی هاتیه کەن و سهره ده ری ل گهل مرۆفی هاتیه کەن وهکو بونه وه ره کئی سهر به خۆ. ب دهر برینه کا دی هه بوونگه ری بۆ فه کۆلین ل سهر کاری خۆ ژ مرۆفی ب خۆ دهستپیندکته و ببیاتی هه بوونی دهستنیشاندکته، ههروهسا پینکۆلی دکته، فه کۆلینی ل هه بوونا مرۆفی وهکو مرۆف بکته. ئەفی چەندی کاریکه ری ن ئەری ل سهر بۆجون و دیتنا (نیتشه) فه یله سو فی ئەلمانی کەن، کۆ مرۆف سه نته ری گرنکیا هه بوونگه ری به لده ف وی، ژهر هندی ب ئەفی شیوه ی پیناسا هه بوونگه ری دکته: (هه بوونگه ری هه ولدانه کا به رده وام و نه جیکیره، لەورا مرۆف بونه وه ره کئی کۆ هیشتا جیکه نه بویه). (فري، ملاک، و آخرون: 2021: 9).

ب دهر برنه کا دی (نیتشه) ی فه یله سو ف دزی بیروکا دیتیت: (هه بوونا مرۆفی ب هه بوونا خودایه یه یا گرنایه). (هـ. ژ: 10). لەورا نافری ب ئەفی ئارایی هه بوونگه ری پیناسه کریه و گوتیه: (هه بوونگه ری ئەو فهلسه فه یه ئەوا کۆدانپیدانی ب هه بوونا خودای نادته، مرۆف بخۆ خودا وهندی زاتی خۆیه چاره فیس و خۆدیا خۆ دهستنیشاندکته). (حیبي، أمحا، حمدا: 2017: 31). ئەف دیتنا نیتشه دهر باره ی هه بوونگه ری و بهاین مرۆفایه تی و مرۆفی کاریگه ری و کارفهدانین مه زن ل سهر هزرا فه یله سو فین هه فچه رخ کەن مینا (جان پۆل سارتهر) کۆ گهلهک بهلسه فا هه بوونگه ری لده ف نیتشه کاریگه ر دیت و فه کۆلینن زیده تر بۆ پرسا (هه بوونگه ری و مرۆف) ی دوی ژ ئایینی بکته، لەورا دیتیت: (هه بوونگه ری ئەوه مرۆفی به ری هه بوون هه بیت و روی ب روین خۆ دیت و تیکه لی جیانی دیت و پاشان خۆ دنیاسیت، لهوما ئەگه ر مرۆف لویف دیتنا فه یله سو فین هه بوونگه ری شیانا پیناسه کرف نه بیت، ژهر هندی یه کۆ ئەو لدهستپینک چ نینه، ئەو پشتی هینگی دیتته تشتهک، ل ئەوی ده می زئ دی ب ئەفی شیوه ی بیت. یا کۆ ئەو بخۆ بۆ خۆ درستدکته). (قتصوه، صلاح: 2010: 27) ئەف پناسه یا سارته ری به لکه یه کۆ ئەگه ر جوداه ی دنا فبه را هزر مه ند و شیسه راندا هه بیت، پامانوائ ئەو نینه کۆ ئەف جوداهیه بنه مای یا هه ی، نه خیر به لکو روین وه کبه فیی زئ دنا فبه را واندا

سرحان: 18). ئانكو بىرارا بەھايى راستىدەرىنى گرىنداي ھەفگرتا ھەبوونىيە. چونكە ھەبوونگەرى پۈرگرمەكنى تايىتەتە چالاکى و بزافىن تاكەكەسى و ئىنگەھە وى ب شىۋەنى رەفتارنى ويىيە ج دنافدايى چىككى تىدا دىت، يان دەرھى وى چىككىدا بىت. واتە داكوكى ل سەر تاكەكەس و مافىن ويىن رەوايىن تاكەكەسى دكەت. لىومباھى دىشىن بىزىن ئەفان يىناسەيىن بۇ ھەبوونگەرىنى ھاتىنەكن، دىاردىت كۆ گەلەك گرىنگىدان ب ھەبوونا مرقاھى ل پىش ھەر بوونەوەرەكى يان كەپستەكى د ئەفنى ئاينىدا بەرى چىياتىيا وى و ھەول و تىككوشىن و شىۋازى رەفتارنى وى ھاتىيە دان، دور ئ دەستىۋەرداينى ياساينى كۆ چىكك بۇ د دانىت. ئىرەھندى ھەبوونا وى بوھايى وى پترە چىياتىيا وى.

تەمەرى دوى

چەوانيا رەنگەھەدانا ھەبوونگەرىنى د ئەدەبىياتى جىھانى و كوردىدا

ھەبوونگەرى ۋەكى بەرى تۆكە مە ئامازەدايە رەھۇرىشاللىن وى د تىگەھ و يىناسىن وىدا، مېژويەكە دور و درىژ ئى ھەبە و بەرھەمىن زور د ئەفنى بواریدا د ئەدەبىياتى جىھانىدا ھاتىيەنە ئىساندىن و تۆماركن. د ئەدەبى كەفنى ھندىدا كەفترىن ئىدەر كۆ دەربارەق ھەبوونگەرىنى دكەفئە بەرچايفىن مە پەرتوكا ھۆزانىن (رىكىفئىدا) يە، كۆ ئامازەيىن راستەوخۇ بۇ بىروباوھرا ھندوسى كرىيە. ئانكو (ئاپاتىشاد) كۆ جۆرەكى ھۆزانىيە ئ سى بەشان پىكەھىت ئەۋزى:

(قىداندا، ئىتان، ئىبراھمان) ھ، رامانا وى (بنەمايىن گىيانى) كۆ ل سەدەين چواردى پىش زايىنى ب زمانى سانسكىرىتى، ئلا ئابا ئىشادىشە كۆ ھۆزاشانەكى كەفنى سۆفنى ھندوسىيە ھاتىيە ئىسىن. (الندوى، محمد اسماعيل (د.): ب - ت: 53)، ئەفنى پەرتوكى كارفەدانىن خۇل سەر دايشا ھەبوونگەرىيا خۇدايى و گىيانى ل سەر ھۆزاشانان كرىيە، ھەروسا بوپە ئەگەرى ئافراندا دو داستاينى ھۆزانكى مينا (مەھا باھاراتا) و (راما يانا) كۆ داستانا (مەھا باھاراتا) ل سەر (100000) دىرىن ھۆزانىنە و بەھسى شەرى مان و نەمانى و دايشىن سەلماندا ھەبوونى و گىيانى دناقبەرا (بندافاس و كورافاس) دكەت. ئەف بەرھەمە بەھسى پەبووندا ھەبوونا مرقاھى ل گەل خۇدايى بناۋاپەكى ھۆزانكى و ئايىنى دكەت. (زكى، عبدالعزيز: 2011: 34-35).

د ئەدەبى كەفنى يۇنانىدا ھەبوونگەرىنى پىگەھەكى تايىتە ھەبوو، واتە بەرى سەر دەمى (ئەرسىتى) تىگەھى ھەبوونى ب ئىك ئ گرىنگىن باپەتىن ھۆنەرى ھۆزانى دەھتە ھۆمارتن، (العابد، محمد حشولوف: 2019: 24-25). دەھتە زاننى ئى كۆب ((بۇ يەكەم جار فەلسەفە ئىدىيالىزم لەسەر دەستى ئەفلاتوندا گەيە پادەى رىيازى فەلسەفە گشتى و ۋەك رىيازى فەلسەفى دژ بە رىيازى مەترىيالىزم خۇى نواند. بەو شىۋەيە مەترىيالىزم و ئىدىيالىزم لە يۇنانى كۇندا دەرەكەوتن، ئەفلاتون لە خىزايىكى ئەرسىتۆكراتى رەسەن لە ئەسىنا ھاتىۋوھ دۇنياۋە، تا دوا رۆزى ئايى لە دژى دىپوكراسىيەتەكى ئەسىنا بو، باسەكانى لە سەر ئەمانە بوو: ھەبوون، جىھانى و پەيدابونى، دەرون، زاننى، كۆمەل، دابەشكردى كار، پەروەدە و ھونەر... ھتد)) (كۆمەلنى مامۇستىيان: 2003: 24-45). بەدەرىپنەكى دى رەنگەھەدانا ھەبوونگەرىنى د ئەدەبى كەفنى يۇنانىدا، د ھۆنەرى ھۆزائىدا بوپە، ھەروسان ل سەر بنەمايى سەرەككى ھزرا فەلسەفا ھەبوونگەرىنى لەدەف ئەفلاتونى پەيدابو، چونكە (ئەفلاتونى بزاف كرىيە ئ ئاراستەكى جودافە ھەبوونگەرىنى ۋەكۇ باپەتەكى فەلسەفى و ئەدەبى بۇ ئەرسىتۆبى و ھۆزاشانان ۋەكۇ باپەتەكى عەقلى پىشكىشەكتە). (جىس، جورج: 1996: 40-39). واتە ھۆزاشان نايبىت ئ ھزرا لوژىكى و عەقلى د ھۆزائىدا دورەكەفئەت.

دەھتە دىتن، ئەۋزى داكوكىيا ئەۋان فەيلەسۇفنى بەرى وى ئى ل سەر وى چەندىيە كۆ (ھەبوون ل پىش پىرسا چىياتىيى دەھتە). (سلمان، سرحان جفات: 2021: 16). مەبەستا سەرەكى ئەۋە كۆ مرقاھى ئ ھەبى بەرى چىكك وى درست بكتە و پىگەھى خۇ ئى ھزرى ھەبە. چونكە ھزى دەھتە پىشكەكە سەرەكى ئ ئەۋى تىشى ھاتىيە دروستكرن. ئىرەكۇ ھزى يا چىگىر نىنە و بەردەوام د پىشداچوونى و گەۋرىنىدايە. ئانكو (ھۆكراى ئەفنى گۆھرىنى و جوداھىنى د ھزرىدا ئ تاكەكى بۇ ئىكى دىتر زفپىتەفە بۇ جىوازيىن سروسىتى و چىككى دناقبەرا كەسەكى ئ ئىكى دىتردا، دەمى دەرىپنى ئ خۇد (ذات) ئى خۇ دكەت، ئەف جىوازييە ئى بەدريزيا مېژوييا مرقاھىتەنى تاكۇ پىشقىمە چوونا مرقاھى، دەستە بۇ دەستەى ددايشىن پەلە بلىندىدا بوپە و لىومباھى ئىك ئ گرىنگەرىن رىك بۇ ئەفنى مەبەستى، رىكا دەرىپنى ئ خۇدى و (ذات) ئى خۇ بوپە). (راشد، راشد ابراهيم: 2018: 23). ب دەرىپنەكە دى ل گەل پەيدابونا مرقاھى و جىوازيى و جوداھىيا كۆمەلنى دناف مرقاھىدا ھەبووپە د ھەر ئالىيەكىدا، ئىرە ھندى ئى ئەفنى چەندى كارتىكرن ل سەر چەوانىيا ھەبوونى و چەوانىيا ھزركن و تىگەھشئنا مرقاھى ھەبووپە. لەورا ئەف چەندە بووپە ھۆكراى سەرەكى ھزركن و دەرىپنىن جىوازيى ئەفئەدو دناقبەرا مرقاھىدا بىنە خاللىن سەرەكىن ھەبوونا وان د كۆمەلگەھىدا. ئەو يىناسا سارتەرى بۇ ھەبوونگەرىنى كرى، بووپە خالا ئاكوكييا بۇچوونا وى ل گەل فەيلەسوفى مەزن (ھايدىگەرى)، چونكە سارتەرى گەلەك بۇچونىن ھايدىگەرى رەدكرىنە. سەبارەت ھەبوونگەرىيا ھايدىگەرى داكوكى ل سەرەكى، كۆ (ھەبوون بگشتى، واتە ھەبوونگەرىيا ھەبوونەور و ئايى و گەردونى بگشتى). (مفرج، جمال: 2009: 32). ئانكو ھايدىگەرى نايبتە فەيلەسوفەكى ھەبوونخۇاز ل دويىف تىگەھى فەيلەسوفىن بەرى خۇ مينا (كىرگىگارد، نىتتە). (ھويدى: بىجى: 1990: 37)

لدىر ھەبوونا مرقاھى و ماقى وى و چەۋانى و چەندايەتيا بەرجەستەكرنا بەھايى وى بىرېكا ئەدەبىياتى ئەف مژارا گرىك ھاتىيە ئازراندىن، لەورا (ئەلبىر كامو) ئى ھەبوونگەرىيا مرقاھى مينا (سارتەرى) ل پلا ئىكى داناىە و ب ئەفنى ئاۋاپى يىناسا ھەبوونگەرىنى و پىگەھى مرقاھى دناقدا كرىيە: (ھەبوونگەرى مرقاھى ۋەكى بوونەوەرەكى نە چىككى دزانىت كۆ باۋەرى ب چىگىرىيا ھارمۇنيا چىكك و كۆمەلگەھى نىنە). (شعلان، سناء: 2015: 22). ھەروسان مرقاھى بەردەوام د دۇخ و رەۋشەكا دو دلېنى دا ئيانا خۇ بىرېتە دەت، د ھەمان دەمدە ھەبوونەكا ئازاد و رەھا ئى نىنە، ل ئەفنى دۇنيايا نە بەرئاقىل و ئيانا بەرۋە (بەلاش) و ھزركىننى بىن مفادا، كۆ ھەمى تىشت د لايەنەكى پۇچ و ھىچدا دىنىت). (الجابلى، سمير نورالدين، 2022: 262). كەۋاتە دو دلى و نەئارامىيا مرقاھى دەھتە ئەگەرى وى چەندى ئى بەھايى و ب چاھەكى كىم بەرىخۇ بدەتە ئيانا خۇ. ھەر ل دور ھەبوونگەرىنى (د. بىخوش على) دىپتېت: (ھەبوونگەرى ئەۋ فەلسەفەئە ئ مرقاھى د خوازىت ب ئيانەكا لوژىكى بىت بىن ترس و دو دلى ئ باشەپۇزى يان ئ راپردونى خۇ، كۆنترۆلى ل سەر ھزى و پىگەھى وى بكن فەدكۆلىت، مرقاھى تاك بنەمانى باپەق فەلسەفا ھەبوونگەرىيە) (ھز: 264). و دىسان بەرپىسىارەتېنى بۇ (دانا نايبىن تايىتە ب وپشە دكەفئە سەر مللىن وى ل دويىف دوۋرەھىلىن خۇ ئى كۆ بگەفئە ل ئىر باندىورا دەستەلەتەكا تۆندەرە ئەۋىن ئ ھزرو فەلسەفا كلاسىكى يان نايبىن ئدايكوبىن). (ماكورى جان: 1982: 42). ئىرەھندى ھەبوونگەرى ل دويىف فەلسەفا ھەفچەرخ ئانكوپۇست مودرنىزىمى: (بزافەكا كەلتورى و ساكۆلوژىيە، تىگەھەكى فەلسەفىن پارازىيە و شىيانا مرقاھى يا ھەبوونى ل گەل ئەزمونىن كەسىيە، ئىرە كۆ راماندىن و گونجاندىنا ھەبوونا مرقاھى ل گەل ھزرىن زانستى و راستىدەرىنى بىنى ئەفنى بزافى - بزافا كەلتورى - نەدشىيا ئەنجامبەدەت) (سلمان،

عبدالرحمان عبدالحمید: 2005: 93). ھەر وەسەن ھۆزانی (طرفه بن العبد) کو دزی جفاکی خۆی خێلەکی قەسیدە ئیسینە و مینا رەخنەگرەکی جفاکی سەرەدەری ل گەل کۆمەلگەھا خۆیا جاھلییا وی سەردەمی کریه، ھەر وەسەن ھەولدا یە بنەما یین ھەبوونی برینا ھۆزانی خۆ شلۆفە بکەت. دیسان بو یە دەنگی وی کۆمەلگەھا تیندا ژیا یی و بەر پرسیاریە تیا ھەبوونا وان بستیۆی خۆفە بگریت). (السويدی، فاطمە: 2015: 25) واتە پراپنا ھۆزانی، سەردەمی جاھلییەتی خۆ دکرە قۆزبانی و بشیوازەکی کۆم د ئاخشتن، مینا (نونبە) یا ھۆزانی نافرمان (عمر بن کثوم) بجاھلی، کو (د نزیکی 86) دیرین ھۆزانی خۆدا بجنھافی ئەم ب کۆم دەری ن ژ ھەبوونا تاک کریه. واتە تاک د جھینافی کۆمدا بھۆزیه). (محمد، إسامه أحمد: 2012: 158). ئانکو ھۆزانی وی سەردەمی ئارمانجا وان راکرتنا گیانی و بەرزخاندا ھەبوونا تاک دناخی کۆمیدا بو یە. ھەر ئەف چەندە (د ئەدەبی عەرەبیدا بەردەوام بوو، ھەتا کو پستی ھاتنا تایی ئیسلامی ژ و گۆھرینا سەردەمان ھەبوون بشیو یەکی کۆم دناف ھۆزانیدا ھاتیە پشاندا. ئانکو د ئەدەبی عەرەبی کلاسیکیا ژ بەمان ئاوا بابەتی ھەبوونگەری و دینشا مرقاھەتی ھاتیە ئازاندن). (ھژ: 159). لئ پستی دەرکەفتن و گەشەکرنا (بزا ف نوکی د ئەدەبی عەرەبیدا ل سەدی بیستی ل عراق و گۆھرین د شیواز و نافرۆکا ھۆزانی ئەنجامدا، مینا ھۆزانی بەدر شاکر سەیاب و نازک ملائکە و ھۆزانی عەبدولوھاب بەیاتی و گەلەکی دیت، ھەر وەسەن کاریکەر بوونا وان ب ئەدەب و رینازین ئەدەبی یین تۆی و بەرگریکی ژ مافی مرقاھتی د گۆھرین ژ نیشکەکیە دناف ھۆزانی عەرەبیدا رویدا یین بۆ دەستبشاکرنا پرسی چارەئیسکی. ھەر وەسەن ھاندا خاوندەقانا بۆ بدەستھە ئینانا مافی ژیا دناف جفاکی عەشیرەتگەری وی سەردەمیدا). (السويدی، فاطمە: 2012: 27). ئانکو بیورینا سەردەمان ئازاندنا دایشا ھەبوونگەری دناف ئەدەبی عەرەبی ژ مینا ئەدەبی ئەرۆپی و رۆژئافانی بساناھی نەبوویە، بەلکو د قوناغین جودا جودا دەرباز بوویە، واتە ھەبوونگەری وەکو رچیکەکا ھزریا، رەھا دھاتە بەحسکر. بەلئ ل دەستپنکا سەدی بیستی ئەدەبی عەرەبی، ئەمازە سەھلانا رۆمانی د ئەوی سەردەمیدا بۆ ئیسەری عەرەب یین خەبات ژبۆ دوزا ھەبوونا تاکەکی دکر ببوو پەناگەھەکا، لەورا بەرھەم یان یین فەگراکی برۆخسار و نافرۆکی خۆفە مل بلی ھۆزانی ب ییلا نوچازی، ئەما داخواری مافی ئازادیا تاکەکی و سەرەخو بونا وی رۆلی و مافی فیمبستی دکر. ھەلگەری مۆرکا ھەبوونگەریا سارتەری و سجا یین نوچازی پشە د دیارن، بتایەتی رۆمانی رۆمانئیس (نەجیب مەحفوز و احسان عبداللەقوس). نونبە رۆمانی، ھەبوونگەری دوازی ئازادیا تاک و قالا ژ بناغین ئایین ئیسلامی و ماتیکرین شەریعەتی د ئەفی بواریا بو یە. (المکروم، سعید و آخر: 2022: 449). ئەگەر بیین بەریخو بدەینە چەوانیا بەرجەستەبونا ھەبوونگەری وەکو فەلسەفە و رەخنە د ئەدەبی کوردیدا، خۆیا دیت کو میژویا ئەدەبی کوردی یا قالا نینە ژ ئەفی بابەتی ھەستیار، واتە د ئەدەبی کوردی کەفندا ((ھەر لە بابە تاھیری ھەمەدانی یەوہ بابەتی ھەبوون و پرسی مرقاھتی و مرقاھەتی گرنکیەکا یە کجار زور ھەبوو)). (عەبدوللا، سۆران مامەند: 55-54). دیسان د ئەدەبی کلاسیکی کوردیدا ژ ھۆزانی، مەزەن بو یەکی مەزەن ب پرسیا ھەبوونگەری ب گشتی و ھەبوونا مرقاھتی ب تاییەتی دایە، بۆ نمونە (ھۆزانی ھۆزانی مەزەن مینا (جزیری و خانی و نالی و سالم و کوردی و مەولەوی و شیخ رەزا تالەبانی،... ھتەد)، ھەر وەسەن ھۆزانی ھۆزانی، قوناغا نوکی وەکو (حاجی قادری کوی، ئەمین عالی بەدرخان، قەدی جان،... ھتەد). (ھژ: 60). دیسان ((لە کۆتایی سەدی نۆزدەھەم و سەرتای

ئەگەر بەریخو بدەینە ژانری ھۆزانی ل ئەوی سەردەمیدا، گەلەک گرنکی ب بابەتین ھەمە جۆر ھاتینە دان و نیک ژ ئەوان بابەتان مرقاھەتی بو یە. چونکە بیرو راپین یۆنالی ل سەر ھەبوونگەری د ئەدەبیدا بگشتی و ژانری ھۆزانی ب تاییەتی بەردەوام بو، ھەتا کو سەردەمی رەوشەنگەری ل ئەورۆیا، ھەر ژ سەرھلانا رینازا رۆمانئیزی ل سەدی ھەژدی زایی، ھەتا کو سەرھلانا رینازا رپالیزی ل نیفا تیکتی ژ سەدی نۆزدی زایی، کو مل بلی فەلسەفە و رینازا تاکگەری داکوکی ل سەر مرقاھتی و مافی وی دکر. دیسان ئاراستی ھۆزانی ژلانی رۆخساری و نافرۆکیە گۆھرتینە، ھەر وەسەن سەرھلانا ژانری ئەدەبی یین تۆی مینا چیرۆک و رۆمانا رپالیزی کو رۆلەکی مەزەن د ئاراستەکرنا پرسی ھەبوونگەری و مرقاھەتی گراپنە. (جندی، بتول أحمد، 2009: 195). ل فێرە دا دیاردیت کو ھەبوونگەری نە بتی د ھۆزانی ھاتیە سنوردارکر، بەلکو ھەمی ھۆنەری، ئەدەبیدا مینا (رۆمان) د ئازاندنا ئەفی بابەتیدا د پشکارن، بەلئ بتی جودا د ئەفی چەندتا ئەوہ، کو ھزرا ھەبوونگەری و جۆزین بابەتین وی ژ سەردەمی بۆ دیت گۆھرین مەزەن ب سەردا ھاتیە. ھەر وەسە ژ چوارچۆفەکی ھزری رەھا دەرکەفت و بەرەف دیاردە بو یەکا بەرەل قەچو یە). (ھژ: 197).

چونکە (ئاراستە یین سیاسی و جفاکی پستی جھانجی دوی ل سالاً 1939 - 1945) گۆھرین و رەوشا ئەدەبیاتی ژنشکەکیە گۆھارت و ئیسەر ھاندان ل ھایی مرقاھەتی مینا (نازادی، ئیرادە، یەکسانی، بەرپرسیاری) بگەرن، کو ئەفە ژنەما یین نوچازیەتی بو، یین کو ئاراستین ھۆزانی و ژانری رۆمانی بەرەف ئافاری ھەبوونگەریا ب بارو فە برن یین کو رەدا ئایینا دکر و ھایی مرقاھتی د ئاراستاویا سەرەخو دایین. ئانکو مرقاھتی بھوونا خۆ د ئافریین،... ئەفە بابەتی سەرەکی رۆمانا تۆی بو یە، پستی جھانجی دوی و سارتەری بانگەوازی بۆ ئەفی جۆری ھەبوونگەری دناف ئەدەبیاتی بگشتی و رۆمانی بتایەتیدا کریه). (الخطابي، عزالدین: 2009: 18-17). ئانکو سارتەر بو یە سەرکیش و رابەری ھەبوونگەریا ب باوہر (ئایستی) د رۆمانیدا و بو یە پلادەری وی چەندی ئیسەری قوتایی وی مینا (سجۆن دیوفوار) د رۆمانین خۆ دا بانگەشتی بۆ ئەفی ئاراستا وی د ژانری پەخشانیکیا بکەن. لەورا ل سەر ئەفی بنەما یی دو جۆزین ھەبوونگەری ژ پەیدا بو کو دی د بابەتی جۆزین ھەبوونگەریا بەحسکر. واتە سارتەری بەر زانی کو ھەبوونگەریا نوچازی برینا رۆمانی ئاراستەیی خاوندەقانی بکەت و ب گۆشە ئیرین خۆ ل دور ھەبوونی داخبا بکەت. چونکە (رۆمان دەزگەھەکی ئەدەبی بەرھە، رۆمانئیس دشت برینا کەسایەتیا پەیا مین ھەبوونگەری بۆ خاوندەقانی ئاراستە بکەت، پتر ژ دیرین ھۆزانی یان کورتە چیرۆکی، ئانکو رۆمانی گەلەک تەکنیک و شیواز ھەنە بۆ گەھاندنا پەیا مین ھەبوونگەری د ئەدەبیاتی). (ھژ: ب: 24). واتە ئیسەر یان رۆمانئیس ژانری رۆمانی بدەلیقەک و بیافەکی بەرھە دزان بۆ ئازاندنا ھەر پەیا مەکا ھەبیت و بزمانەکی رۆن ئەفی چەندی دشت بەرجەستە بکەت. ئەفجار بابەتی ھەبوونگەری نیک ژ ئەوان مژارین بنجینەییە، کو بیرمەند و رۆمانئیس مینا سارتەری پلادان د ئەفی ژانری پەخشانیکیا و برینا رەگەزین وی بۆ جفاک و خاوندەقانی و نەبەت و پەیا مینا خۆ یا ھەبوونگەری ئاراستە بکەت. سەبارەت بابەتی ھەبوونگەری دناف ئەدەبی عەرەبیدا، دیسان چەوانیا رەنگەدانا وی بۆ ھۆزانی (امرو القیس) ل بازاری عوکاز دزفیت، کو چەند قەسیدە ل سەر ئەفی بابەتی ھەندینە و تیدا دو توہەر ئازاندنە ژوانا (بہانی وی ل گەل زاتی وی و یا دوی ژ زۆرانبازی ل گەل جفاکی وی و ھەستکرنا پۆچگەری). (علی،

ھەبوونگەريا بىن باوەر (ئانايسىتى) ***

ئەف جۇرى ھەبوونگەرىن بەرۇقارنى جۇرى دىتەر، چۈنكە ژ ئالىپىن بىنەما و مەبەستاشە ژ ھەبوونگەرىيا باوەردار دەيتتە جوداكرن. ژيەر كۆ (ئەف جۇرى ھەبوونگەرىن باوەرىن ب سۇشۇتى مرۇقى ناھىيىت، چۈنكە چ خۇدا نىن دەستەلانا وى ل سەر مرۇقان زالىبىت و نوبنەرايتتە ھەبوونا وى و سۇشۇتى بكتە). (المقدم، جىهان نورالدين محمد: 2021: 357). ئانكو مرۇف ژ دروستكرين خۇدايى نىنە. ب پامانەكا دىتەر بىژين ھەبوون و چىياتيا مرۇقى بەرھەمى ئەوان سەرەدەرى و رەفتارايە ئەوين لدمى بوريدا پىشكىشكرين. (ھىژ: 358). كەواتە كرىار و رەفتارين دەمى بورى يىن ھەر مرۇقىكى دىنە ژىدەرى ھەبوون و چىياتيا وى نەك دەستەلانا خۇداي. لەورا ژى مرىدىن ئەقى باوەرى دىينىن كۆ (مرۇف بىن نازادە ژ ئەوان بىنچىنەين ئايىنى و سانسۇر ل سەر ھەبوونا مرۇقان ب گشتى). (محمد، سارە خزەل، (د): 2022: 14). ئانكو مرۇف بىن نازادە ھەبوونەكا نازاد ھەلبىژىت، يىنى كۆ بىنەما و سانسۇريا داوونەرتىن چىكى كۆ بىر باوەرىن ئايىنى تىدا دزالن كاريكەرىن ل سەر بكتە. ب پامانەكا دى تىر بىنە چارىنە. ھەبوونەكا مەرجدار بۇ خۇ دەستىشائىكەت. ژ گرنگتەرىن رابەرىن ئەقى جۇرى ھەبوونگەرىن (مارتن ھايدىگەر) و (جان پۇل سارتر)ھ، يىن كۆ بىتوندى دژى ھىزا ئايىنى راوەستىيىن و ئەف جۇرى ھەبوونگەرىن راگەھاندىن و كرىنە تەوەرى سەرەكچى ھەبوونا تاكەكەسى. (ھىژ: 17). لىدوماھىيى دىشىين بىژين ھەبوونگەرىيا بىن باوەر ھەبوونا مرۇقى د نازادىيا رەھادا دىنىت. سەبارەت بابەتىن ھەبوونگەرىن پىر ئەقان بابەتان بۇقە دگىت مينا (ھەبوونا مرۇقى، تاككەرى، ياخبىون و ھاقيبون دژى دەستەلانا دەرەكى، گەشىينى و خۇ راگرى و چالاكى، ھەبوون بەرى چىياتى، پەرورەدە و رەوشەنبىرى، مرۇف و ژيان، مرن،... ھتد). ئانكو ھەبوونگەرى وەكۆ فەلسەفە و رىيازەكا ئەدەبى د نازاستەكرن و نازاراندانا بابەتاندا، پىر د بازنا مرۇف و مرۇقايەتتىدا دزقن. لەورا دى ھەولدىمىن لىويف رىزەيا رەنگەھانا ئەقان بىنەما و بابەتان، دلايەن پىراكتىكىنى ئەقى فەكۆلىنىدا ئەقى چەندى پىشچاقبكتەن.

پشكا دوئى

رەنگەھدان و بەرجەستەكرنا گرنگتەرىن بابەتىن ھەبوونگەرىن د تىكىستى فەكۆلىنىدا

ھەرەكى پىشتر دلايەن تىۋرىن ئەقى فەكۆلىنىدا تامازە پىنھاتىەدان، كۆ فەلسەفا ھەبوونگەرى گەلەك جەختى ل سەر بابەتن، نازادى و مرۇف و مرۇقايەتى و بەرپىسىيارەتتە بىئاوايەكنى گشتى دكتە. كۆ دىنە فالاهىيا گشتىيا رومانا بوئەقى فەكۆلىنى ھاتىيە ھەلبىژارتىن، چۈنكە ((لەم گەردونەدا ھىچ شىتىك لە فەزا دابراو نىيە ((ۋەھمەد، پەخشان ەلى و ەلى، تاهىر ەلى: 2021: 53)) ئەفقار ئەو بابەتىن ب رىزەياكە بەرچاڧ د تىكىستى رۇمانكىنى ھەلبىژارتى بۇ ئەقى فەكۆلىنىدا بەرجەستەبوين، ئەقەنە:..

نازادى

رۇمانىشس (كەوسەر شەوكتە)، ل پشكا دوئى يا رۇمانى شىيايە ئەقى بابەتى گرنگ، بىرىكا كەسايەتتە سەرەكى كۆ كچە و ناڧى وئى ژى (ھەبوون)ھ، ئەقى چەندى بەرجەستە بكتە. كۆ بىرىكا نازادىيا تاكەكەسى بەرەڧ نازادىيا چىكى و گشتىشە چوويە و بەرۇقارنى. ئەوژى ل دەمى بىرىكا مۆتولوگى (ھەبوون) سەرھاتى و پەيوەندىا خۇ يا ئەقىبىن ل گەل ھەقال و خۇشششش خۇ ل زانكۆنى، كا چەوان ھىزا وئى دەر بارى

سەدەى بىستەم سەرھەلدىنى پەخشانى كوردى بەتاييەتى چىرۇك مەسەلەى بون و بوونگەراى بەستراو بون بە مەسەلەى نىشتان و كۆمەلگايى كوردى ئەو كاتە، چۈنكە مىللەتەكەمان لە دۇخى سىياسى و نىشتىمانى نالەباردا بوو، لەبەرئەوە تا سەرەتايى سەدەى بىست و يەكش و تا سەردەمى ئەمرۆى تەكۆلۇژىاي سەردەم، كىشەى ھەبوون بەگشتى و ھەبوونى مرۇقى كورد بە تاييەتى بەندكراو بە سىياسەت و ئايىن و نىشتىمان، واتە جىانەكراو لەم لاينەنەو، لەبەر ئەو لە ناو بەرھەمەكەنى ئەدەبى نوينگەراى و نوينخوازدا، لە ھەر دوو جۇر و بەشەكانىدا (شيعر و پەخشان، چىرۇك و كورتە چىرۇك و رۇماندا) رەنگىيانداوئەتەو)). (رەنجدر، سەباح: 67). ديارە ئەف ھۆكارىن ھاتىنە بەسكركن، بوينە سەردەمى ئەوى چەندى كۆ بابەتى ھەبوونگەرىن دناڧ ئەدەبى كوردىدا ژى، پىنگەھى وئى د قۇناغىن جىاوازدا و ل دويڧ گۆھرىننن ژنشكاشە رويدن بورىە و دبورىت. ئانكو فەلسەفە و رەخنا ھەبوونگەرى د ئەدەبى كوردىدا مينا ئەدەبى جىيانى ل سەر ئىك رىزەو نەچوويە، بەلكو ژ ئەگەرى كارتىكرنا ئەدەبى جىيانى تىكەھى ئەقى فەلسەفى ھاتىيە گۆھرىن.

تەوەرى سىن

جورىن فەلسەفا ھەبوونگەرىن*

ئەو ژىدەرىن كەڧتىنە ل بەردەستى مە، پراىنا وان ھەبوونگەرىن د چوارچۇقە و سىستەمەكى دەستىشائىكرى و سنوردار دا نەدايە خۇياكرن. بەلكو بەحسى جۇراوجۇرىيا فەلسەفا ھەبوونگەرىن دكەن. ئانكو (ھەبوونگەرى ب ئىك ئالىيە تايەتمەند ناكەن و ژ تايەتمەندىن دور دكەن). (رومىسە، رفاس: 2018: 21). ل دور ئەقى چەندى رەخنەگر (مستەفا غالب) دياردكەت كۆ: (ئەو ژىدەرىن بەحسى جۇرىن ھەبوونگەرىن وەكۆ فەلسەفە پاشى مينا دياردە دكەن، ھەبوونگەرىن ل سەر دو جۇرىن سەرى بارقەدكەن). (غالب، مصطفى: 1990: 12). واتە ھەبوونگەرىن وەكۆ رىيازەكا فەلسەفى نادان. بەلكو دكەنە دياردەياكە سەردەم. ژبەر ھندى باھرا پىر ژ رەخنەگر و فەكۆلەران ھەبوونگەرىن ل سەر دو جۇرىن سەرەكى داەشكرىنە، كۆ دىنە ئەف جۇرىن ل خوارى دياركرى:

ھەبوونگەرىيا باوەردار (ئىپاندان)**

ھەبوونگەرىيا بىن باوەر (ئانايسىتى). (رومىسە، رفاس، 25)

ھەبوونگەرىيا باوەردار

د ئەقى جۇرى فەلسەفا ھەبوونگەرىندا (مرۇف ژلاىن خودايە ھاتىە دروستكرن، كۆ د ھەمى سالۇخەتاندا مرۇف ھەمى ھەقدو دگرن، ئانكو ھەبوونا وى بەرى چىتەتياوييە ل سەر ئەقى زەمىنى). (غالب، مصطفى: 13). ئەف جۇرە ھەرەكۆ ژناقى وئى بىن ديار، باوەرىياكە تەمام بۇقۇداى ھەيە داكۆ كىن ل سەر باوەرئىنانا مرۇقى بۇقۇدى وەكۆ ئافرىنەرى وى دكتە. (الحولى، بىنى طريف: 2017: 83). لگورەى دىننا ئەقى جۇرى ھەبوونگەرىن، يا گرنگ و پىدقىيە (مرۇقى سۇپاسدارى خودايى خۇ بكتە، كۆ ئەو بىن دروستكرى و بسەر بلدى بژىت و ژياساىين خوداى بۇ دانايىن دەر باز نەيىت و ھۇسان خەلك بىشتىن جىياواز ژ ھەقدو دەيتتە جوداكرن). (ھىژ: 85 - 86). كەواتە ھەبوونا مرۇقى لىويف ئەقى جۇرى ھەبوونگەرىن فەرىژا باوەرى ھىنانا وى يە ب خودايى مەزن.

گوفاری زانکوی کۆیه بۆ زانسته مروفایهتی وکۆمه لایه تیهکان

مروفین ئایینی بکته. ئەوی دفت مروف ب ئازاد بیت بهمی رهنگا، ئاماژه ئی دایه ئەوی چهندی چەوان مروف هزرا خۆ بریک خواندن و فەکولیان دیشجوونی بۆ راستیا ههبوونا خۆیا تاک و ئازادانه بکته.

واته کا چهوا مروف ب ئازادی دهیتته ل سەر دونیایی، پیدفیه وهها ب ئازادی بژیت بیی دهستیورەدان و ماینتیکرنا جفاک و ئایینی و ئەف باهته گهلهک بدریزی د تیکستی ئەفی فەکولینیدا هاتیه بهسکرن. لهوړا ژهر قهباری دهستیویشانکری بۆ ئەفی فەکولینی، ئەم دی ههولدهن ئەفی باهتی و ریزا رهنگه دانا وی د تیکستی رۆمانکی ئەفی فەکولینیدا، د خسته کیدا بدهینه دیارکرن:

لاهر	پشک	نافرۆک	باهت
29 - 26	4 - 2	کهکسی	
53 - 44	5	جفاکی و ئایینی (کشتی)	
85 - 72	6	تاکهکسی	
93 - 87	7	تاکهکسی	ئازادی
99 - 94	7	جفاکی و ئایینی (کشتی)	
110 - 101	8 - 7	تاکهکسی	
119 - 111	8	تاکهکسی	
158 - 154	9	تاکهکسی	

دشینی بژین شیسەر د ئەفی خستهی دا نیزیکی باهتی مروفایهتیی دیت و بهحسی بهکسانیا مروفان دکته، دیسان ئاماژه ب ئەوی چهندی ددهت دهمی (ههبوون) وهکو کهسایهتیا سه رهکی بهحسی خهونا خۆ بۆ دهیکا دکته. کو (لهیلا)ی د خهونیدا دینیت و ههستی خۆی مروفایهتی و دلسوزانه بهرامبه وئ، بریکا ههفهیشینی ل گهله دیکا خۆ دهر دپریت و دپژیت: ((- ئاها ههبوون دی بژه ئەو چ نشته تو وهسا ب گومان ئیخستی ته ئەز ترساندم کچا من.)) (ههژ: 118). دهیکا ههبوونی کو کهسایهتیا سه رهکیه ترسا خۆ وهکو مروفهکا دلوفان بۆ کچا خۆ دهر دپریت کا ئەو چ باهته هۆسان هزرا کچا وئ وهکو مروفهکا ههست نازک ئالوزکری؟ لهوړا ههبوون بهردهوامیی ددهته ههفهیشینا خۆ ل گهله دیکا خۆ خهونا خۆ بۆ فەدکپیت و دپژیت: ((دادی من دخه ودا دیت لهیلا یا دوتماما مه گهلهک خوه پیدی بای من دکر دا هنده پارا بدهتی، لی بای من گهلهک سه ره دهریهکا کریت دگهله دا دکر.)). (ههژ: ههله). ژ ئەگهری ئەوی ئازادیا ههبوونی د قوناغین زانکۆیدا وهگرتی، گهلهک ههستین مروفایهتیی لدهف وئ ئازراندبون و خهها هه ره کهسهکی بنه مانی راکهت و ژ ئەفی ئاماری ئەوا بۆ باهتی (ئازادی)ی، وهک باهتهکی گرنگی ههبوونگه ری د ئەفی رۆمانیدا هاتیه ئەنجامدان، کو ریزا باهتی (ئازادیا تاکهکسی) پتره ژ یا (ئازادیا کشتی - جفاکی).

د ئەنجامدا خۆیادیت کو شیسەر (کهوسەر شهوکهت) باهرایتر د باهتی ئازادیندا، داکوکی ل سەر ئازادیا تاکهکسی دکته، چونکه ههبوونا هه ره تاکهکسهکی گریدی ئازادیا وی/وی، یه، لهوړا ئەف چهنده دینه کۆکا ههبوونگه ری کو د کهسایهتین بهرهمی خۆی رۆمانیکیدا، ب ئاواپهکی راسته وخۆ و ب ویرهکی تا رادهیهکی شیاپه بهرجهسته بکته.

مروف و مروفایهتی

د پشکا تیوریدا گهلهک داکوکی ل سەر بنه مانی مروف و مروفایهتیی ژلاین ههبوونگه ریشه هاتیه کرن، کو هه ره ئیک ژ مروفایهتی و ئازادین بیی هه فدو نهشین وهکو باهت و بنه مانی خۆ بگپین. چونکه گهلهکا ئاسایه دهمی بهحسی مروفایهتیی

ژیانی و ئازادیا وی دگوهرن لدهمی دپژیت: ((دەمی ئەز بدەرەجا دەهاتمه خواری، من خوه ددیت شاهه ژنهکا نازک و جوان لی داپنیدانی دکهم ژوان چار سالین زانکۆی گورنکاری ب سەر من دا هاتیه ب ئەز بخۆ ب ههسپیم کانی ب دروستی کهنگی. نژینا من بۆ گهلهک تشتا یا هاتیه گوهورین مینا دهسته لانا بای من، فی خانی، پارا و ژبانی)). (من د زهنگا 12ئ دا: 12). شیسهرا نافری ههبوونا کهسایهتیا سه رهکی ژ ههبوونا وئ یا تاکهکسی و ههبوونا جفاکی جودا کریه و دیارکریه کو قوناغا زانکۆی کارگهری ل سەر کهسایهتی و بهای وئ وهکو مروفهکا تیکه ههستی و خودان کهسایهتیا سه ره بخۆ و باوهری بخۆ هه می ددهته دیارکرن. ژهر هندی ئەفی چهندی کارتیکرنهکا ئەرینی ل سەر سهلماندنا ههبوونا وئ یا راسته قینه کرپیه، ل دهمی بهحسی چهوانیا گریدانا په پوهندیا خۆ یا ئەفینیی ل گهله خۆششینی خۆ (رافه ری) دکته لدهمی فەگپرا قاره مان دپژیت: ((من زانکۆ ل سالاً بوری بداوی ئینا په پوهندیا من دگهله هه موو هه فالین زانکۆی بداوی هاتیه بتی دگهله رافه ری نهیت)). (ههژ: ههله). دیسان فەگپرا قاره مان بهردهوام دیت ل سەر چهوانیا ئازادیا خۆ یا تاکهکسی د هه لپزرتنا هه فال و ئەفینداری خۆ ب قوناغا زانکۆی کا چهوان بۆ وی بوپه پالپشت و رینیشاندەر د چه سپاندن و دیارکرن ئازادی و هه بوونا ویدا لدهمی بریکا مۆتۆلۆگی ئەفی سه رهاتیا خۆ یا ئەفینیی بۆ خواندنان به فی ئاواپی فەدکپیت: ((ئەو هەفالی منی زانکۆی یه سی سالین داوین په پوهندیا مه گهلهک ب هیز کهتو، تا نها بهردهوام مایه لی راستی ئەز نوزام چ ناف بدهمی؟ یا ئەز نوزام من ئەو ژ خۆه پتر دفت و ژ هه ساین وی هه ناسا وهردگرم، بیها وی ژیا نا من دکته خه یال، نژیکیا وی من بهره ف ئارامیا کهنارین ده یارین دبهت ل شه فین ساھی، هه ره سه حکرنهکا وی فەژاندنا هیقه کی یه، ئەفچار نوزام ئەف ههسته دکه فنه بن کیس په پوهندی)). (ههژ: 25). ئەف سالوخدانا کویر بۆ کهسایهتیا رافه ری کری، رامانا وئ چهندی دهت کو ئازادیا تاکهکسی نه بتی بۆ ره گزه کیه، به لکو بۆ ته مامکرنا رامانا ئەوی هه بوونی بخۆیه یا قاره مانا ئەفی تیکستی رۆمانکی برفانی بۆ دکته دناف جفاکی کوردیدا. سه بارت باهتی ئازادیا تاکهکسی و چهوانیا فاریونا وی ژ هزر و گهاشتین ئایینی و داپونه ریتین شاش و به ره لاف دناف جفاکیدا، نه مازه جفاکی کوردی، کهسایهتیا سه رهکی بۆ سهلماندن و داکوکی کرین ل سەر هه بوون به ری چینیایی و رهختی بئاواپهکی ئازاد ل ئایینی ئیسلامی دگریت و دپژیت: ((نها چهندين پارت ئی هه نه بنافی ئایینی کاردکهن، لی ئەو وه لاتین بنافی ئیسلامی دهسته لاتی کهین و خوه دین ده مان پارتین ئایینی نه مه پیشکه فتن د ئالیهکی دا کرپه؟ ئەری جوری سه ره ده ری ئەم ل گهله ئیکدا دکهن ئایینی گوته؟ ئاین دپژیت بلا مروف مروف سەر ژیکهن دا بگه هه کورسیکا دهسته لاتی؟)). (ههژ: 82).

واته کریارین مروفین ئایینی و نه دادپه روه ریا وان ل هه مبه ری پرسا هه بوونی، وه ل شیسه ری کرپیه کو ئازادیا تاکهکسی و یا کۆمه لگه هی وئ یا گریدی ئایینی نینه، به لکو مروفه ئەفی ئایینی دکته به هانه بۆ ریکری کرین ل هه بوونا راستیه را تاکی و یا جفاکی وئ ب کوردی. دیسان ل هه مکه کی دیدا ژ ئەفی رۆمانی دوپاتیا ئەفی چهنده مه دیارکری دکته کو ئازادیا تاکی گریدی چ ئایینا هه نینه، لهوړا فەگپرا هه می تشت زان دپژیت: ((پیدفیه ئەم نیک بکفین لسه وئ یه کی یا درست ئەوه هه ره مروفهک چاره فیسیی خوه دیار دکته، ئەو نه خشی بۆ ژیا نا مروفی هاتیه دروستکرن قابلی گوه رپنی یه و پینوسین رهنگا د دهستی هه ره ئیک ژمه دانه، ئەم دشین بدویف هه زا خوه رهنگ بکه ی)). (ههژ: 84). رۆمانشیس لقره دا برفا کرپیه، ئەفان گوتن دهر به ری ئازادیا تاک دور ژ گهاشتین جفاکی و ئایینی وهکو شیرته که ئاراسته ی

رۇمانىيە، ئەفنى بېرھاتا دىلىنى ب ئەفنى شىئوى فەدگىرېت: ((ئاخر ما ئەزا زوى بگومام فان جوړى تاوانا بگەت ؟)). (ھىژ: 120). رۇمانىيىسى د ئەفنى مەنەلۇگىدا ب روفى خۇياكرىيە، كۆ ھەستە مرقايتىيە ۋەل كەسايەتيا سەرەكى كرىيە، بئۆندى بەرگرېن ل بەرامبەر نېزىكتىن كەس و كارىن خۇ بگەت و دزى بائى خۇ ب راۋەستىت و دىشچوونى بۇ ئەگەرى ھەژارى و تەعداكارىيا ۋى بگەت، لەورا بېرارا دا پىرسىيارا رەوشا لەيلايا دۆتاما بائى خۇ بگەت و ژ نېزىك ھايدارى رەوشا مالا وان يىت و بەردەوام يىت ل سەر پىشكىشكرنا كارىن مرقايتىيە بۇ ۋى و ھەر كەسەكى يىندى بئەفنى چەندى ھەيىت.

دىسان دىشىن بېزىن ئەو مرقۇف و مرقايتىيا كۆ د ئەفنى رۇمانىيادا رەنگە دەت، ئەو ە يا كۆ ئايىنى ئىسلامى گەلەك داكۆكىن ل سەر دگەت، كۆن نايىت بېزىي و چەوساندىن مرقۇفان ژلاين مرقۇفان مۇسلمان ل ھەمبەر ھېچ كەسەكى يان رەگەزەكىدا ھېتتە كرن و بئەمامى ماقى ھەبوونى ژى ۋەرگرېت. ژبەر كۆ خۇداين مەزن، ئايىنى نافرې بۇ نەھىلانا ئەفان كر باران فرىكرىيە. ئەفجار چىرۇكا (دىلىنى) ل گەل (رۇژان) كۆ ھەردو كەسايەتيا ل ۋەكىنە د ئەفنى رۇمانىيادا، لەور بائەق مرقايتىيە و شىرەنكرن ب رېنا خواندىن و شىرۇفەكرىن پەرتوكىن ئايىنى ئەم دىشىن بدويف ھەزا خوە رەنگ بگەن ((ئەو مرقۇفى بىخازىت رەشت بىن يىت ئەوى ئەو رەنگ ھەلېزارتىيە، ھەر تىشتى دھىتە رىكا مەدا دو ھەلېزارتىيە دەتە مرقۇفى (بەلى، نەخىر)،...)). (ھىژ: 84). دىلىنى قىايە ۋە كھەفى و يەكسانىن دناقبەرا خۇ و رۇژاندىا بىنت، ئەفجار ئەف مرقايتىيا وان ب چ شىئو يان شىواز ھاتىتە دروستكرن، يا گرنگ نېنە ئاندار يىت، بەلكو ھەر كەسەكى ن ئازادە ھەبوون و مرقايتىيا خۇ ب ئايىن و ئايىنەتقە گرېنەتە، ژبەر ھندى ھەزا ۋى دۇبارە بەرەف ئاراستى جوداكرنا مرقۇف و مرقايتىيە ژ ئايىنەتقە دىچىت و ئەفنى چەندى دۇبارە رەد دگەت، لەورا كەسايەتيا سەرەكى (ھەبوون) لەور ئەفنى بائەق بەرۋاردىيەكى دناقبەرا خۇ و (دلىن) يدا دگەت و دىبېزىت: ((جوداھىيا مەن دگەل دىلىنى ئەو بو ئەز نەچومە فى رىكى ژبۇ تاقيكرنى كانى دى خەونىن مەن - خودا - كەتە راستى. لى دىلىنى ھەموو ھەول دان كرن دا خەونى، خوە بگەتە راستى،... چ كەسا بەرىن مەن نە دابو فى رىكى ئانكو داغباريا چ ھەفالا ئەز ھانەندام ھەش خۇدى بگەم، دىسان شىكەستنا پەيوەندىا ئەز بېزار نەكرم و نەچار نەكرم لىخۇدى بىرقرم)). (ھىژ: 85). ژ بەر ھندى كەسايەتيا سەرەكى دىبېزىت: ((ژ رۇژەكى بۇ رۇژا دى ژ دەمەكى بۇ دەمەك دى ژ مژارەكى بەرەف خواندىن پەرتوكەكى و دووا و سىيا يا دىلىنى ھەست ب گورانكاريا كر، ھەست بېندى كر بەرى ھىنگى ئەو دىنلا بەرزە بوئى دا دژيا و دناف قالاتىن دابو، تانوكە چ تىشتن گرنگ بۇ خوە نەكرىنە، بىگومان ئەو پەرتوكىن رۇژان دابنەف دىلىنى ھەمى دگرىداى بون ب ئايىنى ئىسلامى فە و تاكى مۇسلمان كانى دقئىت ين چەوايىت ژ وان پەرتوكىن دىلىنى ئامازە بىخواندىن وان كرى پەرتوكا (المۇمن) يا بانكخوازى مسرى عمرو خالە بوئە...)) (ھىژ: 79). لىقزە دا رۇمانىيىسى مرقايتىيا رۇژاننى و ئەو خزمەتىن پىشكىشى دىلىنى كرىن د چوارچوونى ھەبوونگەرىيا ئايىندا بەسكرىيە و كا چەوان ئايىن ئازادىيى سنوردا دگەت و رىكى لىبەر بەرەللايا رەوشت و رەفتارىن مرقۇفى دگرىت. دىسان ل ھەمەكى دىتردا رۇمانىيىسى (كەوسەر شەوكەت) بېنا بېرھاتىن (دلىن) كەسەكى كارىگەرىيا نەرىنيا ئايىنى ل سەر رەفتارىن ۋى - دلىن - دگەت ب ئەفنى ئاۋايى: ((بىندىقىيە ئەم رىك بگەفەن لىسەر ۋى يەكى يا دروست ئەو ھەر مرقۇفەك چارەقىسى خوە دىبارەكەت، ئەو نەخشى بۇ ژيانا مرقۇفى ھاتىە دروست كرن قابلى گۆھرىن يە و بىنوسىن رەنگا د دەستى ھەر ئىك ژودەنە)) (ھىژ: 84) لەورا خۇيا دىت كۆ ھەلوئىستىن (ھەبوون

دھىتەكرن، تا رادەيەكى مەزن بەرەف ئازادىيا تاكەكەسى و مرقۇفان ژى بچىت. لەورا بەرۋارقازى ئەفنى چەندى دەمى ئامازە بۇ ئازادىن دھىتە كرن، ب ھەمان شىئو ۋى د رافەكرنا ھەر ژانرەكى ئەدەبىدا مېنا رۇمانى، بەرەف لاينى مرقايتىيە بچىت. شىسەر (كەوسەر شەوكەت) گەلەك بزاڧ يا كرى بىكا (ھەبوون) كۆ كەسايەتيا سەرەكىيە دەستى ھارىكارىيا مرقايتىيە و مانەفى پىشكىشى خەلكى بگەت. نەمازە دوتاما بائى خۇ (لەيلا) يىن، دەمى دۇبارە پىرسىيارا ئاراستەى دىكا خۇ دگەت و بىكا ھەفەيەقىنا دەرەكى ئەفنى چەندى بەرجەستە دگەت و دىبېزىت: ((- دادى تۆ بېزى نە لەيلا ل كىفەيە و چدگەت بوچى ئىدى ئەم پىرسىيارا ۋى ناكەين ؟ مانە بئىنى بابوئى ئەو دوتام ھەيە)). (ھىژ: 119). لىقزەدا رۇمانىيىسى بەرزانىيە بىكا كەسايەتيا سەرەكى، كەسايەتيا لاۋەكى (لەيلا) يىن بۇ ۋەركرى دەتە نىاسىن كا د چ رەوش و كواداندا ژبايە. چونكە كەسايەتيا سەرەكى چىرۇكا كەسايەتيا لاۋەكى - لەيلا - ددومىنىت و بچافەكى مرقايتىيە تەماشەى دگەت كۆ مرقۇفەك ھەژار و بەنگاز و دەستكورتە و بىندى ھارىكارىيىن بەردەوامە، لەورا د دىلۇگا دەرەكىدا ئەفنى چىرۇكىن ل گەل دىكا خۇيا دۇلفان درىزىن بىندەت و دىبېزىت: ((مانە پا بىندىقىيە ؟ مانى تۆ دزانى ۋى زارۇيىن بچوك ھەبوون دەمى ھەفېزىن ۋى شەھىد بوئى. ئەز شەرم ژ خوە دكەم دەمى مەن گۆھلى دىت ئەو دوتاما مەيە و مە چ ھارى نەكرىە ؟)) (ھىژ: ھىل). شىسەرى ھەولدايە بىكا زانق ھەبوونى ۋەك كچەكا مرقۇفەرور و دلسۆز، ھەردەم سىبۇلا بەرخوداننى و فېداكارىن بويە بۇ ئەوان دابونەرىتىن رىگر د سەلماندا ھەبوون ۋى يا سەرەخۇدا و ئەركىن بەرپىسارەتېن ل سەر ملېن ۋى ل ھەمبەر يا كورى يان زەلامى كرىە. ئەم دىشىن بېزىت (مەن) مەن ۋەك سىبۇلەك بۇ ھەمى كچ و ژان بكارىيەنەيە. قىايە بېزىت كۆ كچا كورد ۋەكى ھەر كچەكا دى ل جىيانى، مانى ۋىيە بئەركىن مرقايتىيە رابىت و دەستى ھارىكارىيى مېنا زەلامى پىشكىشى خەلكى ھەژار و بى دەستەلەت بگەت. لەورا د ئەفنى مۆتۇلۇگىدا كەسايەتيا سەرەكى (ھەبوون) ل سەر ھارىكارىكرنا (لەيلا) يىن و زارۇكىن ۋى دىبېزىت: ((دەمى مەن بىر بار داى چمە مالا وان ھەر ۋەك مەن بىر بار داى چمە رىكا چارشىسەكى نەدىار ئەز ھەموو د لەرزىم مەن دگەل خوە دگوت: ھەكە ئەو بىت دى چكەم ؟)) (ھىژ: 120). دىشىن بېزىن كۆ كەسايەتيا سەرەكى د ئەفنى پارچە مۆتۇلۇگىدا خۇياكرىيە، بىراردان بۇ كارىن مرقايتىيە ھندەك جارن دىتە ئەگەرىن پەيداكرا مەرسىيى ل سەر ژيانا مرقۇفى بچۇ. ژبەر ھندى دىبېزىت: ((مەن دىشكى خوە دا سىنارىيەك دروست كر دا بىن رازى بگەم كانى گومان مەن راستە يانە ؟ مەن بچو ۋى نەدزانى بوچى ئەز ل دوىف چىرۇكا دىلىنى فەگىراى دچم ئايىنى بۇ رونكرنا ھەزرى و بېزىكرنا ھەستى ھوشىاي و مرقايتىيە ل دەف تاكەكەسان)) (ھىژ: ھىل) كۆ فەگىرىن ل گەلنا بىكا بېرھاتىن دىلىنى ل گەل رۇژاننى بىشئوئەيەكى نەراستەوخۇ فەدگىرېت و دىبېزىت: ((ئەفۇ مەن كچەكا سەرىيا نىاسى ھەموو تىشتىن ۋى نەد سروسى بون، شوينا بېزىتە مەن تە كىش دراما دىتە ! يا دىبېزىت تە كىز پەرتوك خواندىە ؟ مەن بچو نە دزانى دى چ بېزىن ژبلى بېزى بوزرى ئەز بىن خاندنگەھى دخوئىم، لى ۋى گەلەك مەندە ھوشى فە گوت: ((پا تە فى ھافىنى ھەموونى چدكر !)))). (ھىژ: 78).

گۇفارى زانكۇى كۇيە بۇ زانسته مرۇقايەتى و كۇمەلە يە تىيە كان

- ھەبوون، ھەبوون، ھەبوون تۇ چدكەى، چ ناكەى، چەپە چ نىنە كەش و ھەوا دەفتە نى چەوايە دەنگ و باسنىن سىياسى ئابورى چ نە، نەكا نەبىزە، بۇتە سترانەكى (بىزىم). (ھىژ: 114). ھەسان ديارە ژ ئەگەرى بىزارى و ئالستى، ژيانا (ھەبوون) ئىدا ۋەكو كەسايەتتيا سەرەكيا ئەقى رۇمانىدا پەيدا بوىن، ھەردەم پەنانى بۇ خۇشتىنى خۇ (راڧەر)ى بىبەت، چونكە ئەو بىتنى دىشيت بارى وى سىڭك بكتە و گەشپىنى بۇ دروست بكتە. لەورا د جھەكى دىدا ئەقى پىرسى د دومىنىت و برىيا ھەقىيەشينا دەرەكى دىبىزىتە (راڧەر)ى:

((راڧەر تە چەوا زانى يا بىزارم تەكەنىا من گەلەك ئىنا ئەفە چ جۇرى سلاڧى بو؟ - خالۇ ئەزى جانم و عاقلم و زىرەكم و خر تىشتا دزانم، لدەفن ھىش شەرخى سىزىندى يە، من بسىزەكى زانى تۇيا بىزارى، نە بىتە سى ئەز ل ھىشقا تە ۋەرە، باى)). (ھىژ: ھىل).

لكۇرەى ئەقى ھەقىيەشينا دناڧەرا كەسايەتتيا سەرەكى (ھەبوون)ى و كەسايەتتيا لاۋەكى (راڧەر)ىدا روپىدا، گەلەك جارام ئاستەنگ دىنە ئەگەرى دروستبونا گەشپىنى، چونكە ب راركى و ژناڧىرنا ھەر ئاستەنگەكى ل پىشپىا مرۇقى گەلەك جارام ئاستەنگىن كارى دروست دىن، بەلى ئەفەپامانا ھىدى نادەت بىدەنگ بىنىت ل ھەمەرى ئەقى چەندى، ژەر ھىدى كەسايەتتيا سەرەكى دوبارە برىيا ھەقىيەشينا دەرەكى گەشپىنى و شىرەتا خۇشتىنى وى بۇ وى ب ئەقى ئاۋاپى فەدگىرپت:

((تۇ فرىشتەكا خوداى، بزانه تاۋان نىزىكى فرىشتان نابىن، خوۋ گەلەك نەواستىنە، سادە سەحكە رۇپىدى دا بزانتى دى چەوا رەڧتارى كەى، ھەتا ڧىرى بىتنى كۇڧان يا بۇتە دروست دىبەت بەردەوامىن بىدى خۇ بەرھەڧكە بۇ ھەر تىشتى، ھەى گىرمانا زى بدانە بەرسىنكى خۇ دانە ھەلفى)). (ھىژ: 115). ئەف ناخشتا (راڧەر)ى جۇرە ئارامى و گەشپىنەك ل دەڧ (ھەبوون)ى دروستكرن، كو ئەو پىشتەڧانا و پالدرەى سەرەكى بەردەوامىا ھەبوون و ژيانا وىيە. لەورا ڧەگىرا ڧارەمان دوبارە سۇپاسىا خۇ بۇ خۇشتىنى خۇ دەرپىت و دىبىزىت: ((- باشە، پىككە ھاتىن، پىككە مە برىاردا، پىككە دى ژىن، پىككە دىن چىن ھەكە ھىزەك دىڧى جىپانى دا ھەى بلا خوۋ بچەرىبىنىت كادى شىت مە ژىك ڧەكەت ؟

- ئاھا خلاس ناپىت خوۋ عازكەى.
- سۇپاس بۇتە ژەر كۇ توى ھەى.

نہا دى چىە مال و گەلەك ئارام و سروشتى، دى پىكولنى كەى دگەل داىكا خوۋ ناخى ھەموو ھەولا بدە چ تىشتا نەزائىت. ترومىبل دگەل تەيە يان تە بگەھىم.)) (ھىژ: 116). لڧىزە دا شىسەرى خۇشەختىيا كەسايەتتيا سەرەكى ل دور كرىارىن خۇشتىنى وى و گىرنگىپىدانا وى ب وى ۋەكو مرۇڧكە خۇدان بوەرى بۇ ھەى داىە دياركن، ھەروەسا دخوازىت ھەموو دەمان بەرامبەر روپدانىن ژيانى يا ب ھىز و گەشپىن بىت، ژەرەكو گەشپىنى و بەختەۋەرى دەستپىكەكە بۇ بچھىپانا ھىشى و تۇمىدىن وى دژيانىدا، بابەتى گەشپىنى ئەقى تىكسىت رۇمانىكا د چەندىن چىرۇكىن كەسايەتتىن لاۋەكىدا ب ناۋايەكى كورت و ل دويف تەكىكا (لادان)ى د ئەقى تىكسىت رۇمانكىداھاتىنە بەسكركن. لەورا دى ھەۋلەدىن د خىشتەكىدا، مەوداى رىنگەدانا ئەقى بابەتى د ئەوان چىرۇكاندا دى ئامازى بۇ بگەىن:

تەكىكىن ۋىنەركنا گەشپىنى	تەكىكىن گەشپىنى	لاپەر
ھەڧەشينا دەرەكى	خواندنا پەرتوكان	38 - 40
مۆتۆلوك	پەرتۆكەروشى	29 - 30
سالۇخدان	رەنگ	100 - 101
مۆتۆلوك	باخچى مال	89 - 90

و رۇژانكى نى مرۇقايەتى، ژ ھەڧدو دىجاۋازن و ھەر ئىكى دگۇشە نىزىنەكا جودا دا پىشكىشكرىنە. واتە مرۇقايەتى د رىچكەكا تاىيەتتيا دەستنىشانكرىدا ئەقى تىكسىتى ڧەگىراىكىدا داىنە دياركن. داکو پتر ئەف بابەتە رون بىت كا كىژان سىپانى مرۇقايەتى د ئەقى رۇمانىدا نى زالە، دى برىيا ئەقى خىشتەى دەبە پىشچاڧكرن:

رۇمانىدا	مەوداى وى د رۇمانىدا	رۇمانىدا	رۇمانىدا
ھەبوون	مرۇقايەتتيا ھەبوونگەرىيا (نى باۋەر)	پشكا (2 - 3)	ھەبوون
رۇژان	مرۇقايەتتيا ھەبوونگەرىيا (باۋەر دار)	پشكا (3، 5)	رۇژان
راڧەر	مرۇقايەتتيا ھەبوونگەرىيا (نى باۋەر)	پشكا (1، 4، 5)	راڧەر
دلبن	مرۇقايەتتيا ھەبوونگەرىيا (نى باۋەر)	پشكا (3، 6، 7)	دلبن
حسىن	مرۇقايەتتيا ھەبوونگەرىيا (باۋەردار)	پشكا (5، 7)	حسىن
لەزگىن	مرۇقايەتتيا ھەبوونگەرىيا (نى باۋەر)	پشكا (8، 9)	لەزگىن

ژ ئەقى خىشتەى ديار دىبەت كو رىژا سىپانى مرۇقايەتتيا ھەبوونگەرىيا نى باۋەر، پترە ژ مرۇقايەتتيا ھەبوونگەرىيا باۋەردار، لەورا دىشپىن بىزىن بابەتى (مرۇڧ و مرۇقايەتى) نى ئەوا ئىسەرى برىكا كەسايەتتىان وىنەكى تا رادەبەكى نى باۋەردا ل ژىر كارىگەرىيا ڧەلسەڧا ھەبوونگەرىيا پىشكىشكرىە و كارىتكركن ل سەر ھزار وى ۋەكو ئىسەرەكا گەنج كرىيە، ژەر ھىدى رىژا ئەقى بابەتى بىشپوۋەبەكى مەزىن د ئەقى تىكسىتى رۇمانىكا دەھىتە دىتن.

ج. گەشپىنى

ھەبوونگەرى گىزىگىن ب ھەر ھەلوپىستەكى ژيانا مرۇڧان ددەت. دىسان ۋەكو ڧەلسەڧە بىنەت كو مرۇڧ دىبەت د ئەقى ژيانىدا نى مفادار بىت. ئانكو ناپىت مرۇڧ د ژيانىدا نى ھىشى بىت چ بزافا بۇ ھىشى و تۇمىدىن خۇ نەكەت، بەلكو مرۇڧ دىبەت ھەردەم خودان ئارمانچ و ئارەزو بىت و پشكا سەرەكى بۇ خۇشى و بەختەۋەرىيا وى بىت د ژيانىدا. د ئەقى رۇمانىدا لاىەنى گەشپىنىيا كەسايەتتىن وى ژى تىدا دەھىتە دىتن، لەورا ((گەشپىن مەرىچكە لەمەرجەكانى گەپىشتن بە سەرەموتن، تا ئەو رادەبەى دەگوتىت گەشپىنى و رەشپىنى رۇلى گەورەيان لە ژيانى مرۇڧدا ھەبە. پىككىيان خاۋەنەكەى دەگەيەننىتە سەرەموتن، ئەۋەى ترىان خاۋەنەكەى دەخاتە ڧولابى ژىرەموتن)). (ھەۋىز، دەرىا جال : 2023 : 95)، لەورا كەسايەتتىن ئەقى رومانى باھرا پتر ئالىپى ئازادى و مرۇقايەتى كارىگەرى ل سەر وان كرىيە، كو برىيا ڧەگىرانا سەرھاتى و چىرۇكىن بەختەۋەرى و خۇشىن خۇ ئەقى چەندى بڧەگىرن. ژەر ھىدى دەھى ڧەگىرا ڧارەمان چىرۇكا خۇ يا ئەقىن ل گەل خۇشتىنى خۇ ڧەدگىرپت و رادى گەشپىنىيا خۇ بۇ ژيانى ب ئەقى رەنگى دىبىزىت: ((بىشتى كىشانا سى چار ھەناسەكا مەن بەرى خۇدا تىلەڧونى و برە سەر ناپى راڧەرى بەرى پەبەندى بى بىكەم وى كر:

- ئەلو

116 - 115	مۆتۈلۈك	باخچى گىشتى
80 - 79	مۆتۈلۈك	پەرتۈكخانا گىشتى
117 - 116	ھەقپەيشىنيا دەرەكى	ترومبىل
99	سالۇخدان	جل و بەرك
105 - 104	مۆتۈلۈك	مالا دىلىنى

ژ ئەففى خىشتەى ديارديت كۆ گەشېنى ۋە كۆ باھەتەكنى گىرگىن فەلسەفا ھەبوونگەرىنى د ئەففى رۇمانىدا، مەودايەكى بەرفەرھە بۇخۇفەگىرتىيە. لەورا ئىسەسەر (كەوسەر شەوكەت) ھەولدايە باھەتتى گەشېنىيا كەسايەتتيا سەرەكى د سەلماندا ھەبوونا وىدا ۋە كۆ مرقۇفەكا پىشكەقتىنخواز، بىرنا تەكنىكا مۆتۈلۈگى ئەف مزار ئاراستەكرىيە.

د.رەشېنىيا

رەشېنىيا ئىكە ژ ئەوان باھەتتىن ھەرە سەرەكى كۆ رۇمانىس (كەوسە شەوكەت)، د ئەففى تىكسىتى فەگىرانگىدا گىرگىكە تاھىت پىدايە. چونكە د ژيانا ھەر مرقۇفەكيدا لايەتتى گەشېنىيا ۋە بەختەوهرى بىتتى تىدا نىنە، لەورا رەشېنىيا زى ھىندەك جارن دىننە ئەگەرى دياركنا بۇھايى ھەبوونا مرقۇفە دژيانىدا. ئەف چەندە زى د چىرۇكا زۇردارىيا (بايى ھەبوون) ئىدا، كۆلەنگە ئەففى رۇمانىيە ديارديت، دەمى رەفتار و كىيارىن بايى خۇ كۆ بەرىس و سىياسەتەدەرەكى مەزەنە د جفاكى كوردىدا، كا چەوان زۇلمى ل كەس و كارىن خۇ و خەلكى د كۆمەلگەھا خۇدا دكەت. ژەر ھىندى ئىسەسەر فەگىر ب ئەففى ئاۋايى سالۇختىن ۋى سالۇخدەت: ((بايى من كەسەكى ئاقدار و بەرىناسە ئىك ژ زەنگىنىن بى رەكەرە ژەرەكۆ بەرىسەكى پەلە ئىكە، ئەز د خاينەكى مىنا كەلھا دا دژىم ل تاخى زەنگىنا بەردەرى خانى مە زىرەقان ھەنە بشەف و رۇژ چاقدىرىن دكەن، ئەز كچا ئىكەنە مە من خويشك و برا نىن، بەس ئەفە بۇ من جىمى مەندەھۇشې يە ژەرەكۆ خىزانىن كوردا ھەش زارۇيان دكەن! نوزام سەدەما سەرەكى چىيە ئەز يا بىتتى مە -)) (ھىژ: 24 - 25). لئىرە فەگىر دىت خاوندەقان زىرك ھايدارى سالۇختە و كەسايەتتيا بايى (ھەبوون) ئى بكەت، بەرى چنە دناف ھوكرارى و رەفتارىن ۋى، ژەرەكۆ ئەف ھەقىياسىنە ۋە كۆ دەستىنكەكىيە بۇ دياركنا ھۆكارى، رەشېنىيا ۋى دژيانىدا، ژەرەندى بەردەوامىي دەتتە رەوشا خۇ و ب ئەففى رەنگى دىژىت: ((خويىنا بايى من دناف لەشى من دا دەھىت و دچىت لى د ھەموو تىشتا دا ئەز كچا دايكا خوە مە و بىتتى شانازم ب دايكا خوە نەك بايى خوە.)) (ھىژ: 25). واتە كەسايەتتيا سەرەكى رادى بىئومىدى و بىزاربونا خۇ سەبارەت بايى خۇ رۈندكەت، چونكە بايى ۋى ۋە كۆ يا پىدىي بۇ ۋى و دەيكا ۋى ئەنجام نادەت. لەورا ئەف باھەتە ب ئاشكەرابى د پىشكا (ھەشت) ئىدا ديارديت دەمى فەگىرا قارەمان ل دوپھ ئەوان دان پىدانىن، (دلىن) ئى، د بىرھانىن، خۇ دا ب ئەففى شىتوۋى بۇ (ھەبوون) ئى كەسايەتتيا سەرەكى كرىن و دىژىت: ((بىرا من باش دەھىت كا چەوا ئىكەم رۇژ بو نىننىن ۋى بەرىسى ئەز بەرفەر خوە فە راکىشام ئەو نىقرو بو دەمى ئەو ژن ھاتىە دەف ۋى و لىەر دەرەگى گوت:)) (بىژى - - - - يا ھاتى!!) دەمى من گوتىي گەلەك بەكىف و مەندەھۇش گوت: ((بلا، بلا بىژى كەرەمكە!!)). (ھىژ: 108 - 109). دىسان دىمەنەكى دى بى رەشېنىيا دەمى (رۈندك) كەسايەتتيا لاۋەكى سەرھاتتيا لاۋازى و دەرەسەرىيا خۇ و براين خۇ ل گەل (لەيلا) يا دەيكا خۇ بۇ (ھەبوون) ئى قارەمانا فەگىر دىژىن، كا چەوان دەيكا وان مېشك و ھەبوونا خۇ، ژ ئەگەرى زۇلمى و تەعداكارىيا بايى كەساتتيا سەرەكى زەدەست دەت، لەورا بىرنا ھەقپەيشىيا دەرەكى ل گەل (رۈندك) ئى بۇ خاوندەقانى فەدگىرىت: ((- پاكىنى يە! من

دقېت بىيەن

- بەس ئەو تەنايىسەت ئەو...)) (ھىژ: 124). ئانكۆ ئەو رۈيدانا ب سەرى (لەيلا) بى ھاتى و كرىيە مرقۇفەكا بى خودان و بى ھەا و ب چاھەكى نزم د جفاكىدا د ھىتتە بەرىخودان، ژ نىشكەكىفە دروست نەبوپە، بەلكو پاشخانەكا خراب ل دوپىدا ھەبووپە، كۆ كارتىكرىنن نەرىنى ل سەر رەوشا وىيا دەرۋى كرىيە، ھەرۋەسان كچا ۋى (رۈندك) زى بوپە قۇربانى و باچا ئەففى چەندى بدەت. داكو ۋەرگ پتر ل سەر قۇناغا رەشېنىيا (ھەبوون) ئى كۆ كەسايەتتيا سەرەكىيا رۇمانىيە بى ئاگەھدار بىت، كا بۇچى پاشە رۇژا بايى ۋى يا رەشە و ئەف تەعداكارىيە ب سەرى نىزىكترىن كەس و كارىن خۇ كۆ (لەيلا) يە ھىنايە. لەورا دوپارە ئىسەسەر ۋەرگى دوپارە بەرف دەمى پىش دەمى چىرۇكا سەرەكىفە دەت، واتە ئەو رۈيدانا تۇندوتىزىيا سىكىسى ئەوا (لەيلا) ژلاىن پىسامى خۇ بى بەرىسە تۇش بوى، پتر وىنى ۋى ل بەر چاقىن كچا ۋى (ھەبوون) ئى شىواند، ژەرەكۆ كەسايەتتيا قارەمان دوپارە رۈيدانا زەنگا دوازەدى شەففى د سەرى وىدا لىدەت، ژەر ھىندى دىژىت: ((دگەل قان ھىزا جارن قىرىن ۋى ئەز زفراندەم ۋى ژورا تارى، كچا ۋى چەند دكە گرى من دوچار ھىندە كە گرى. ئەو ھات دەستى من گرت و گوت كەرمەكا دا چىن ژورا دى ئەز رابوم لى ھەر ل خوە دزفرىم و من بەرى خوە داي!!)) (ھىژ: 125). رەشېنىيا (ھەبوون) ئى دەربارەى رۈيدانەكا بۇرىيە، ئەو بوپەر بوپە ھۆكارى پەيدابونا ئارىشا و تىشتىن نەچاھەرىكى د ژيانا وىدا، لەورا ئەف چەندە كارتىكرىن ل دەرون و گىيانى ۋى ب ئاۋايەكى بەرچاھ كرىنە. بەلى ل گەل ئەففى چەندى زى ئەففى باھەتتى پانتا و سنورەكى بەرفەر ژ ئەففى رۇمانىيە بۇخۇفە نەگەرتىيە، چونكە ھەر مزار و لايەتتى گەشېنىيا لىومىھىكا ئەففى تىكسىتى فەگىرانگىدا جارەكا دى بۇ ۋى و كەسايەتتيا لاۋەكى دروست دىت.

د ئەففى تىكسىتى فەگىرانگىدا، چىرۇكىن رەشېنىيا ب ئاۋايەكى كىم دەھىتە دىت، چونكە ھەر لىومىھىكى كەسايەتتيا سەرەكى بەرفە باھەتتى گەشېنىيا فە دچىت و بزاقتى دكەت، كۆ دى ئايندى ۋى ۋە كۆ مرقۇفەكا خودان پىنگەھ بەرفە باشترە دى چىت و دى گۆھرىن مەزەن دژيانا وىدا پەيدان.

د ئەنجامدا دىساندايە بىژىن كۆ رەشېنىيا ۋە كۆ چوارچۇفە و ئالىيەكى سەرەكى د فەلسەفا ھەبوونگەرىندا، رىژا ۋى ب بەراورد ل گەل باھەتتى گەشېنىيا د ئەففى تىكسىتى رۇمانگىدا كىمترە، چونكە رەشېنىيا كەسايەتتيا سەرەكى كۆ (ھەبوون) ھ، ل دور دايىشەپىن جفاكى و ژيانى، ل دوپاھىيا رۇمانىيە نامىنىت و دوپارە گەشېن دىننە فە و بزاقتى و چالاكىن ۋى بىن ئەرتى د جفاكىدا، دىنە سەردەما ھەبوونا ۋى يا راستىدەر.

ئەنجام

- ژ ئەوان باھەتتىن ھەبوونگەرىن بىن كۆ ئىسەسەر (كەوسەر شەوكەت)، د تىكسىتى رۇمانگىن خۇ دا گەلەك داكۆكى ل سەر كرى و ب شىتوۋەكى ھەقسەنگ بەھسكرىن، باھەتتىن (ئازادى، مرقۇف و مرقۇفەتتى، گەشېنى، رەشېنى) بون.
- سەبارەت باھەتتى (ئازادى) بىن، د رۇمانا (مىن د زەنگا 12 ئى دا)، ئىسەسەر باھرا پتر سەنگا خۇ ئىخسىتتيا ل سەر ئازادىيا تاكەكەسى، چونكە ھەبوونا ھەر تاكە كەسەكى يا گرىدايە ب ئازادىيا ۋىشە. ژەرەكۆ ئەف چەندە كۆكا ھەبوونىيە، لەورا ب ئاۋايەكى ئاشكەرا و ب ۋىرەكى تا رادەيەكى مەزەن د كەسايەتتيا بەرھەمى خۇدا، ئەف باھەتە بەرچەستەكرىيە.

- کۆمهانی مامۆستا یان له سهردمی سۆفیه تدا (2003)، کورته میژووی فەلسەفە، و: محمود مەلا عەزەت، ج 2، سلێمانی.
- لێژنە ئەدەبی له کوری زانیاری کوردستان (2006)، زاوای ئەدەبی، ب - ج، چ (وزارەتی پەرۆدە)، هەولێر.
- یوسف، رێزان ششان (2012)، هیومانیزم د هۆزانا نوی یا کوردی دا، ب - ج، چ (هاوا)، دهۆک.
- ئەحمەد، پەخشانی عەلی و عەلی، تاهیر محەمەد (2021)، فەزای بینین له رۆمانی (ژن) ی ریواس ئەحمەد دا، گوفاری زانکوی کویه بۆ زانسته مروفايهتی و کومه لایه تیه کان، بەرگی (4)، ژ (1). <https://doi.org/10.14500/kujhss.v4n2y2021.pp53-61>
- حەوز، دەریا جمال (2023)، پروگرامکردنی تاکێ کورد لەریگەیی زمانەوه شیعری (دڵدار) بە نمونە، گوفاری زانکوی کویه بۆ زانسته مروفايهتی و کومه لایه تیه کان، بەرگی (6)، ژ (2) <https://doi.org/10.14500/kujhss.v6n2y2023.pp95-104>
- بخوش، علی (2015)، تجلیات المذهب الوجودي في رواية (يوم رائع للموت)، ط (1)، مط (جامعه حنیضرة - بسكرة)، الجزائر.
- الجابلي، سمير نوالدين (2022)، الوجوديه في أدب محمود المسعدي، ط (1)، جامعه حائل، الملكة العربية السعودية.
- جندی، بتول أحمد (2009)، الانواع الادبية التراثية رؤيه حضارية، عالم الكتب الحديث، عمان، الاردن.
- الخطايبی، عزالدين (2009)، أسئلة الحداثة وراثتها في المجتمع والسياسه والتربية، منشورات الاختلاف، الجزائر.
- الخولي، مینى طریف (2017)، الوجودية الدينية (دراسة في فلسفة بول تیلیش)، ب - ط، مؤسسه هندواي (سي آی سي) للنشر، القاهرة، مصر.
- راشد، أحمد راشد ابراهيم (2018)، تأثير الفلسفه الوجوديه في خطاب رولان پارت النقدي، كتاب سلسله النقد الادبي، المنيا، مصر.
- زكي، عبدالعزيز (2011)، نشأه الادب الهندي (الاساطير الوجوديه) آباتيشاد و محاباراتا، عالم الفكر، الكويت.
- سلمان، سرحان جفات (2021)، الدلاله الوجوديه في الشعر العراقي المعاصر، (دراسة نقدیه)، مط (وزارة التعليم العالي)، بغداد.
- السويدي، فاطمة (2015)، المنحى الوجودي في الشعر الجاهلي، ب - ط، ب - مط، مركز الدراسات الوحده العربية، بيروت.
- شعلان، سناء (2015)، الاتجاهات الوجوديه في الشعر العربي الحديث، ب - ط، ب - مط - م.
- العابد، حشولوف محمد (2019)، مفهوم الطبيعة في الادب والفكر اليوناني القديم، جامعه وهران، دار العلوم للنشر، الجزائر.
- عبدالمجيد، عبدالرحن (2005)، علي، النقد الادبي بين الحداثة والتقليد، دار الكتاب الحديث، القاهرة - مصر.
- غالب، مصطفى (1990)، سارتر والوجوديه الحديثه، ط (1)، مط: (دار الهلال)، بيروت، لبنان.
- فري، ملاك (2015)، الوجوديه الروايه الجزائريه، ب - ط، مط (دار العلوم)، الجزائر.
- قصور، صلاح (2010)، نظريه القيم في الفكر المعاصر، ب - ط، التنوير للطباعه، بيروت.
- ماكروي، جان (1982)، الوجوديه، ت: إمام عبدالفتاح إمام (د.)، عالم المعرفه، الكويت.
- مفرح، جمال (2009)، الفلسفه المعاصره المكاسب الى الاخفاقات، ب.ط، البار العربية للعلوم - الناشر، لبنان - بيروت.

- ل دویف ئەوئ نامارا بۆ مژارا (مروف و مروفايهتی) ئەوا بۆ ئەفنی مەبەستی هاتینە ئەنجامدان، دیاردیت کۆ ناهەرۆکا (مروف و مروفايه تیه هەبوونگەریا بۆ باوەر) دا مەودایەکی بەرجاف ژ تیکستی (مرن د زەنگا 12ی دا) بۆ فەگێرانکی بخۆفە گرتیبه و فێسەرئ شیاپه ب ریا هزرکن و دیتین کەساتیان ئەفنی لایەنی پێشکیشی خواندەفانی بکەت.
- دەربارە ی گەشبینی وەکو ناهەرۆکەکا گرنگ د فەلسەفا هەبوونگەریندا، د تیکستی ئەفنی فەگێرانکی، ب رێزەیهکا مەزن دەهتە دیتن، هەرەوسان شیسەر (کەوسەر شوکەت) برێکا تەکنیکا مۆنۆلۆگی، ئەف بابەتە ئاراستە کریه.
- رەشبینی وەکو چوارچۆفە و ئالییهکی سەرەکی د فەلسەفا هەبوونگەریندا، رێزا رەنگەدانا وئ ب بەراورد ل گەل بابەتی گەشبینی د تیکستی فەگێرانکی کیمتره، چونکە رەشبینیا کەسایه تیه سەرەکی کۆ (هەبوون) ه، ل دۆر دایشەپین جفاکی و ژیاخی، ل دویمایهیا رۆمانی نامینیت و دوباره گەشبین دیتە فە و بژاف و چالاکیین وئ یین ئەرتی د جفاکییدا، دبنه سەردەمی هەبوونا وئ یا راستییدەر.

پەراوێز:

- * بێزە: ژێهات قادر حسن، رەنگەدانا هەبوونگەری د هەلبەستا هەفچەرخا کوردیدا دیوانا ((ل بەرسنگا مە بەفر دباریت یا (محسن قۆچان) ی وەک نمونە، ج 1، سەنتەرئ زانکوی زاخۆ بۆ فەگێرانکی کوردی، زانکوی زاخۆ، (2018))) . (ل 1-65)، کۆ دبنە پەتدا ئەفە ناما ماستەرئ یه.
- ** فەگێرانکی ئەکادیمی د بوارئ رەنگەدانا بابەتین فەلسەفا هەبوونگەریندا ل دەفەرا بەهدینان، وەک یا پیندی د ئەدەبی کوردیدا ل دەفەرا بەهدینان، د بوارئ ژانرین پەخشانییدا مینا (چیرۆک و کورته چیرۆک و رۆمان) ئیدا نەهاتینە ئەنجامدان، بەلکو بێتی دیافنی هۆزانییدا، دیسان ناما ماستەرئ فەگێرانکی نافرئ ژئ دپیشەکیا پەرتوکا خودا نامازە ب ئاویەکی گەلەک کورت ب ئاریشەیا ل سەر مە بەحسکری دایه. و گەلەک ب رونی ل سەر بابەتی هەبوونگەری د ئەدەبی کوردیدا نە پراوەستیایه.
- *** سەبارت بنەمایین فەلسەفا هەبوونگەری، د ئەفنی فەگێرانکی، مە ب فەر زانی کۆ ئەم نامازە بۆ نەکەین، چونکە قەبارە و سرۆشتی فەگێرانکی ریککی نادات ل سەر ب پراوەستین، دیسان د ژێدەرئ عەرەبیدا ژ ژێدەرئ بیانی هاتینە وەرگێران و بەحسکرن، ب هەمان شێوه هاتینە وەرگێران بۆ زمانی کوردی ژئ.

لیستا ژێدەران

- ئیساعیل، رینین رەسۆل (2013)، کیرکگارد، فەلسەفە و ژیان، ج 1، چ (شەهاب)، هەولێر.
- رەنجەدر، سەباح (2014)، ئەزموون وەک ئاخاوتنیک له ناو ژیان، ب - ج، چ (حاجی هاشم)، هەولێر.
- سارتر، جان پۆل (2004)، بوونگەری فەلسەفە مروفايه تیه، وەر: رۆشنا ئەحمەد رەسۆل، ب - ج، چ (سەردەم)، سلێمانی.
- شووکەت، کەوسەر (2015)، مرن د زەنگا 12ی دا (رۆمان)، ج 1، چ (هاوار)، دهۆک.
- عبدالرحیم، محمد لطیف (2010)، تێورا ئەدەبی، ج 1، چ (زانکویا دهۆک)، دهۆک.
- عەبدوللا، سۆران مامەند (2016)، نۆستالژیا له شیعری هاوچەرخ کوردیدا، ج 1، چ (تاران).

- الندوي، محمد إسماعيل (ب. ت) الهند القديمه حضاراتها وادابها، ب - ط، ب - مط.
 هويدي، يحيى (1990)، دراسات في الفلسفه الحديثه، ب - ط، دار الثقافه، القايره.
 رفاس، رومييسه (2018)، الاخلاق في الفلسفه الوجوديه، (سارتر نموذجاً)، مجله كلية الاداب العلوم
 الانسانيه، ع(3)، مجلد (4)، جامعه بغداد.
 محمد، أسامة أحمد (2012) تداوليه الاشارات في الخطاب الشعري معلقة (عمر بن كلثوم، نموذجاً، مجله
 كلية الاداب والعلوم الانسانيه، ع(42)، جامعه الانبار، العراق.
 محمد، سارة خزعل (2022) الفلسفه الوجوديه المعاصره، مجله جامعه المستنصريه، ع(2)، مجلد(3)،
 العراق.
 المقدم، جيهان نوالدين محمد (2021)، الوجوديه الملحده (دراسه نقديه)، مجله جامعه الازهر، ع(6)،
 مجلد(1)، القايره، مصر.
 المكروم، سعيد و آخرون (2022)، الاثر الوجودي في روايه الطريق لنجيب محفوظ، مجله الابحاث
 الادبيه والدراسات، ع(1)، مجلد (5)/ جامعه الجزائر.